

การเสียดินแดนของไทย ในยุคล่าอาณานิคม ของประเทศ มหาอำนาจตะวันตก

ความเป็นมา

การเสียดินแดนของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าไทยเสียดินแดนให้แก่ชาติตะวันตกเพียง ๒ ชาติ คือ ฝรั่งเศสและอังกฤษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ในครั้งแรกเสียดินแดนไปในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) หลังจากนั้นเป็นการเสียดินแดนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) อย่างไรก็ตามการเสียดินแดนของไทยได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว คือ ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยไทยเสียเกาะหมากจากการที่พระยาไทรบุรียินยอมให้อังกฤษเข้าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ และเสียมะริด ทวาย ตะนาวศรี ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๓๖

การเสียดินแดนของไทยให้แก่ชาติตะวันตกนั้น เกี่ยวพันกับการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในระยะแรกชาติตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลจำกัดอยู่ในหมู่เกาะและบริเวณดินแดนชายฝั่งในภูมิภาคนี้ ต่อมาขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจครอบคลุมดินแดนส่วนใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งเข้าครอบครองดินแดนเกือบทั้งหมดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔

เหตุจูงใจในการแผ่ขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการแรก คือ การค้า ทั้งนี้เนื่องมาจากความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศ อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับยุโรปในขณะนั้น ดังเช่น โปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกา เพื่อควบคุมศูนย์กลางการค้าเครื่องเทศที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สเปนยึดครองมะนิลาเพื่อใช้เป็นท่ามั่นในการสำรวจหมู่เกาะเครื่องเทศ ฮอลันดาและอังกฤษเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ด้วยจุดประสงค์เดียวกันคือแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เหตุจูงใจประการที่สอง คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศในยุโรปได้ทำให้เกิดความต้องการ

วัตถุคิบ เช่น คีบูก และยางพารา ซึ่งมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ก็เป็นมูลเหตุจูงใจอีกประการหนึ่ง โดยถือว่าเป็นพันธะของคนผิวขาว (White man's burden) ที่จะเป็นผู้นำความเจริญมาสู่ชนพื้นเมือง ข้าราชการของชนพื้นเมืองให้สะอาดพร้อมที่จะอยู่ภายใต้การดูแลคุ้มครองของพระเจ้า

สำหรับการเข้ามาของชาติตะวันตกในดินแดนไทย นับแต่สมัยอยุธยานั้นมีชาติตะวันตกหลายชาติได้เข้ามาติดต่อกับไทย ได้แก่ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส ซึ่งล้วนแต่เป็นชาติที่มีอำนาจทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการทหาร ไทยสมัยอยุธยาเริ่มมีสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกด้วยเรื่องการค้า และการยอมให้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในระยะแรกก่อน แต่เมื่อผลประโยชน์มีมากขึ้น ทำให้แต่ละชาติต่างก็หวังจะรักษาผลประโยชน์และต้องการเพิ่มพูนผลประโยชน์ให้มากขึ้นโดยเรียกร้องผลตอบแทนให้ได้มากที่สุด จนถึงกับเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองไทย ซึ่งส่งผลให้ไทยต้องดำเนินความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกอย่างระมัดระวังเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง

ในตอนปลายสมัยอยุธยาถึงช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ประเทศตะวันตกยุติการติดต่อกับไทยชั่วคราวหนึ่ง และได้กลับเข้ามาเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเริ่มคลี่คลายลงในสมัยธนบุรี ส่วนใหญ่เป็นบาทหลวงคาทอลิกที่กลับเข้ามายังกรุงธนบุรี ส่วนพ่อค้าชาวตะวันตกยังมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามในตอนปลายสมัยธนบุรี บรรดาชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายอยู่ทางตะวันออกนี้ ต่างแข่งขันกันในการค้าขายเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงแสวงหาสถานที่จอดเรือสินค้าทางแหลมมลายูสำหรับค้าขายแข่งกับฮอลันดา

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ชาติตะวันตก ได้แก่ โปรตุเกส และอังกฤษ ได้เข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งอเมริกาก็ได้เข้ามายังไทยเป็นครั้งแรก โดยมีความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมผ่านทางมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา อย่างไรก็ตาม ไทยเริ่มตระหนักแล้วว่า ขณะที่ภัยการคุกคามจากพม่าลดลง กลับมีภัยจากชาติตะวันตกเข้ามาแทนที่ ทั้งนี้เพราะชาติตะวันตกได้ขยายอิทธิพลทางการเมืองควบคู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ไทยจึงจำเป็นต้องดำเนินการเจรจาทางการทูตกับประเทศตะวันตก รวมทั้งดำเนินนโยบายป้องกันประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้ชัดในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตระหนักว่า ศัตรูไทยภายนอกคือชาติตะวันตก ซึ่งมีระบบการทหารที่มีประสิทธิภาพ จึงทรงป้องกันประเทศโดยการสร้างป้อมปราการรักษาพระนครเพิ่มขึ้น มีการขุดคูคลองเป็นเครื่องกีดขวางรอบพระนคร สร้างเมืองหน้าด่าน อีกทั้งมุ่งป้องกันประเทศทางทะเลเป็นสำคัญ โดยการส่งต่อเรือรบจำนวนมาก

จากการที่ไทยต้องเผชิญภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกมากยิ่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้ไทยต้องดำเนินนโยบายการเจรจาสันติภาพทางการทูต มีการทำสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์กับประเทศต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนให้แก่มหาอำนาจตะวันตก เพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่ของประเทศไว้

อันเป็นลักษณะของการยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ เอกราชขณะเดียวกันก็ต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก เพื่อที่มหาอำนาจตะวันตกจะไม่สามารถใช้เป็นข้ออ้างในการยึดไทยเป็นเมืองขึ้นได้ พระราโชบายดังกล่าวได้รับการปฏิบัติสืบมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการปฏิรูปประเทศทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม และประการสำคัญคือ การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากเป็นการกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศในยุโรปและทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการแสดงฐานะของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ อีกทั้งทำให้ประเทศต่างๆ เข้าใจปัญหาของไทยที่ต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะรัสเซียได้แสดงความเป็นมิตรอย่างดียิ่ง ความพยายามของไทยในการผูกไมตรีกับรัสเซียเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับอังกฤษและฝรั่งเศส นับเป็นกุศโลบายสำคัญในการรักษาอธิปไตยของไทยไว้ตามแนวสันติวิธี หลีกเลี่ยงการใช้กำลังเข้าแก้ไข้ปัญหาแม้จะถูกกดดันจากมหาอำนาจตะวันตกอย่างหนักก็ตาม

การเสียดินแดนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑)

- เสียเกาะหมากให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๒๙
- เสียมะริด ทวาย ตะนาวศรี ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๓๖

การเสียเกาะหมาก (เกาะป็นัง) ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๒๙

(เนื้อที่ประมาณ ๒๘๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งเกาะหมาก

เกาะหมากเป็นเกาะเล็กๆ อยู่ห่างจากชายฝั่งด้านตะวันตกของคาบสมุทรมลายูไปประมาณ ๕ กิโลเมตรและอยู่ตอนเหนือสุดของช่องแคบมะละกา

ความเป็นมา

หัวเมืองมลายู อันได้แก่ ไทรบุรี (ไทรบุรีมีอำนาจปกครองเกาะหมาก) กลันตัน ตรังกานุ และ ปัตตานี เคยเป็นประเทศราชของไทยมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองมลายูเหล่านี้ตั้งตัวเป็นอิสระ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงมีพระราชดำริที่จะขยายอำนาจไปยังหัวเมืองมลายู แต่หัวเมืองมลายูอยู่ห่างไกลมาก จึงไม่เป็นการคุ้มกับการยกกองทัพไปปราบปราม อย่างไรก็ตาม ในตอนปลายสมัยธนบุรี บรรดาชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายอยู่ทางตะวันออกนี้ มีการแข่งขันการค้ากัน

เป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงมีความประสงค์ที่จะได้สถานที่ตั้งสำหรับทำการค้าขายแข่งกับฮอลันดาทางแหลมมลายู และเห็นว่าเกาะหมากหรือเกาะป็นังซึ่งอยู่บริเวณอ่าวปากน้ำไทรบุรีทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายูนั่นเป็นทำเลที่เหมาะสมทางการค้าทางภาคตะวันออกเป็นอย่างยิ่ง จึงได้พยายามเจรจาเกลี้ยกล่อมพระยาไทรบุรี อับดุลละ โมกกรมชะ ผู้มีอำนาจปกครองเกาะนี้ เพื่อขอเช่าไว้ทำการค้า แต่พระยาไทรบุรีไม่ยินยอมให้เช่าเกาะหมาก เพราะไม่พอใจในข้อเสนอของอังกฤษที่ไม่ยินยอมให้ความช่วยเหลือในการต่อต้านสลั่งงอที่อาจจะมารุกรานไทรบุรี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) เมื่อสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรรมหาสุรสิงหนาท เสด็จยกทัพลงไปขับไล่พม่าทางหัวเมืองปักษ์ใต้ในคราวสงครามเก้าทัพ พ.ศ. ๒๓๒๘ นั้น พระยาไทรบุรีเกรงกลัวว่า กองทัพไทยจะยกไปตีเมืองไทรบุรี พระยาไทรบุรีจึงยินยอมให้อังกฤษเช่าเกาะหมาก โดยหวังจะพึ่งกำลังจากอังกฤษช่วยป้องกันกองทัพไทย สารสำคัญของสัญญาที่ไทรบุรีทำกับอังกฤษ คือ ถ้ามีข้าศึกมาตีเมืองไทรบุรี ไม่ว่าทางใด อังกฤษจะต้องช่วยป้องกันด้วย แต่อังกฤษขอแก้สัญญาใหม่ คือ อังกฤษยอมรับผิดชอบแต่เฉพาะกรณีที่มีข้าศึกยกมาตีเกาะหมากเท่านั้น ไม่ต้องการมีพันธะในการคุ้มครองไทรบุรี ซึ่งอาจจะทำให้อังกฤษเป็นศัตรูกับไทย เพราะในขณะนั้นไทยกำลังจะไปมีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายูซึ่งเคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาแต่ก่อน ในที่สุดอังกฤษโดยบริษัทอินเดียตะวันออกก็ได้เข้าครอบครอง

เกาะหมาก โดยการเข้าจากไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ โดยมีกัปตันฟรานซิส ไลท์เป็นผู้นำคนสำคัญในเรื่องนี้ และได้เรียกชื่อเกาะหมากนี้ใหม่ว่า เกาะปรินซ์ ออฟ เวลส์ (Prince of Wales Island) เพื่อเป็นเกียรติแก่ทายาทของพระเจ้าจอร์จที่ ๓ แห่งอังกฤษ การได้เข้าไปปกครองเกาะหมากของอังกฤษ เป็นผลให้อังกฤษเริ่มแผ่อิทธิพลเข้าไปครอบครองดินแดนต่าง ๆ บนคาบสมุทรมาลายูต่อไป

การเสียมะริด ทวาย ตะนาวศรี ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๓๖
(เนื้อที่ประมาณ ๕๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งของมะริด ทวาย ตะนาวศรี

ทั้งสามเมืองอยู่ทางตอนล่างของพม่า มีอาณาเขตทางทิศตะวันตกจรดทะเลอันดามัน ทิศตะวันออกติดต่อกับไทย โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นพรมแดน

ความเป็นมา

เมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี เคยเป็นของไทยมาตลอดสมัยอยุธยา แต่ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เมืองทั้งสามได้เอาใจออกห่างจากไทยไปสวามิภักดิ์ต่อพม่า จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้อภัยกองทัพไปตีเมืองทวายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ บรรดาหัวเมืองมอญที่ใกล้ชิดกับเขตแดนไทยก็ยำเกรงพากันมาสวามิภักดิ์ต่อไทยทั้งสามเมือง คือ มะริด ทวาย ตะนาวศรี โดยเฉพาะเมืองทวายนั้นไทย

รับทั้งครอบครัวเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงเทพฯ ที่บริเวณบ้านทวาย (อำเภอยานนาวาในปัจจุบัน) เมื่อไทยได้หัวเมืองมอญทางภาคใต้แล้ว ก็จัดเตรียมกองทัพเพื่อยกออกไปรบพม่าใน พ.ศ. ๒๓๓๖ ไทยได้ส่งกำลังส่วนหนึ่งไปเตรียมหาเสบียงอาหารที่เมืองทวาย ขณะเดียวกันพม่าก็เตรียมส่งกองทัพใหญ่ลงมาป้องกันเมืองทวาย ทำให้มอญเมืองทวายรวนเร เกรงกลัวพม่าและก่อการกำเริบวุ่นวายขึ้น การเกณฑ์เสบียงอาหารตามแผนเดิมกระทำไม่ได้ จึงต้องล่าเสียดังไปจากเขตแดนไทยทางเมืองราชบุรี และกาญจนบุรี เมื่อกองทัพพม่าจากเมืองเมาะตะมะยกมา พวกมอญและพม่าในเมืองทวายได้นัดแนะกับกองทัพพม่าที่ยกมาจากเมืองเมาะตะมะตีค่ายไทยและขับไล่ไทยที่อยู่เมืองทวายแตกหนีไป ส่วนทัพเรือไทยเมื่อไปถึงเมืองมะริด พวกมอญพากันก่อการกำเริบเป็นกบฏ ไทยต้องเสียเวลาปราบกบฏอยู่ที่เมืองมะริด ไม่ทันได้ไปถึงเมืองทวาย ไทยจึงต้องทำสงครามทั้งสองฝ่ายคือ รบกับพม่าฝ่ายหนึ่ง และปราบกบฏอีกฝ่ายหนึ่ง เเสบียงอาหารก็อาศัยจากเมืองทั้งสามไม่ได้ ได้รับความลำบากและทุรกันดารมากจึงต้องเลิกทัพกลับ ในที่สุดเมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี ตกเป็นของพม่า ใน พ.ศ. ๒๓๓๖ และต่อมาเมื่อพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ไทยจึงมิได้คิดที่จะไปตีเมืองมะริด ทวาย และตะนาวศรี ให้กลับคืนมาอยู่ในอำนาจเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสและอังกฤษในรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๕

- เสียเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐
- เสียแคว้นสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑
- เสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๕
- เสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖
- เสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖
- เสียเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙
- เสียไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิสให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

การเสียเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐

(เนื้อที่ประมาณ ๑๒๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งของเขมรส่วนนอก

เขมรส่วนนอก ตั้งอยู่ทางใต้ของลาว ทางตะวันออกและทางใต้ติดต่อกับญวน

ความเป็นมา

หลังจากฝรั่งเศสยึดครองแคว้นโคชิน-ไชน่า (ดินแดนญวนทางใต้) ได้ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ฝรั่งเศสก็ให้ความสนใจมาที่เขมรจึงอ้างสิทธิเหนือเขมรโดยให้เหตุผลว่าเขมรเคยเป็นเมืองประเทศราชของญวน ดังนั้นเมื่อญวนเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้ว เขมรก็ควรเป็นของฝรั่งเศสด้วย เหตุผลที่ฝรั่งเศสต้องการครอบครองเขมร ก็เพื่อใช้เขมรซึ่งมีแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าติดต่อกับจีน รวมทั้งใช้เขมรเป็นที่มั่นขยายอิทธิพลสู่ลาว และเป็นแหล่งผลิตเสบียงอาหารในอินโดจีน ทางฝรั่งเศสจึงได้ส่งทูตไปเจรจากลี่ยกล่อมสมเด็จพระนโรดมแห่งเขมรให้ลงนามในสนธิสัญญายอมยกเขมรให้เป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖ สมเด็จพระนโรดมได้มีหนังสือมากราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงถูกบังคับให้ลงนามทั้ง ๆ ที่ยังคงจงรักภักดีต่อไทย ดังนั้นไทยจึงจัดทำสัญญาลับกับเขมรเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๐๖ เพื่อให้เขมรยืนยันว่ายังคงเป็นประเทศราชของไทย และเตรียมจัดพิธีราชาภิเษกสมเด็จพระนโรดมเป็นพระมหากษัตริย์เขมรตามโบราณราชประเพณี เมื่อฝรั่งเศสทราบเรื่องสัญญาลับ จึงพยายามขอให้ไทยยกเลิกสัญญาแต่ไม่เป็นผล ฝรั่งเศสจึงส่งเรือรบ มิตราย (Mitraille) เข้ามายังแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อบีบบังคับให้ไทยยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเขมรเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส ไทยเจรจากับฝรั่งเศสอยู่ ๓ ปีกว่า จึงลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๑๐ มีใจความสำคัญดังนี้

๑. ไทยยอมรับอำนาจอารักขาของฝรั่งเศสเหนือเขมร
๒. หนังสือสัญญาระหว่างไทยกับเขมรเป็นอันยกเลิก
๓. ไทยจะไม่เรียกร้องส่วยอากรบรรณาการจากเขมร
๔. เมืองพระตะบองและเสียมราฐคงอยู่เป็นของไทย
๕. ไทยและเขมรไปมาค้าขายกันได้ ใครทำผิดในเขตใด ศาลแห่งเขตนั้นมีอำนาจ

พิพาทกษาโทษ

๖. เรือฝรั่งเศสมีอำนาจเดินได้โดยสะดวกในลำแม่น้ำโขงและทะเลสาบ หากเกิดขัดข้องไทยจะต้องช่วย
๗. ฝรั่งเศสจะบังคับให้เขมรถือตามสัญญานี้
๘. หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส
๙. ต้องสัตยาบันที่กรุงเทพฯ ภายใน ๕ เดือน

การเสียแคว้นสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑

(เนื้อที่ประมาณ ๘๗,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งของสิบสองจุไทย

สิบสองจุไทยตั้งอยู่ทางตอนเหนือของลาว ทางตะวันออกต่อตั้งเกีย ทางตะวันตกต่อเขตเมืองหลวงพระบาง ทางใต้ต่อหัวพันห้าทั้งหก

ความเป็นมา

หลังจากฝรั่งเศสยึดครองญวนได้ทั้งหมดใน ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ แล้ว ฝรั่งเศสก็เริ่มขยาย

อิทธิพลเข้าสู่หัวเมืองลาว ซึ่งขณะนั้นอาณาเขตของไทยครอบคลุมดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงรวมทั้งดินแดนในแคว้นสิบสองจุไทย และแคว้นหัวพันห้าทั้งหก (ทางทิศเหนือมีอาณาเขตจรดภาคใต้ของจีนและทางทิศตะวันออกจรดญวน) ครั้นเมื่อพวกจีนฮั่นนำกำลังมาปล้นสะดมเมืองพวน เวียงจันทน์ หลวงพระบาง แคว้นสิบสองจุไทย และแคว้นหัวพันห้าทั้งหกในช่วง พ.ศ. ๒๔๑๘ ถึง ๒๔๒๘ ไทยจึงส่งกองทัพไปปราบฮั่นอยู่หลายครั้ง ฝรั่งเศสก็ถือโอกาสส่งกองทัพเข้าไปในดินแดนเหล่านั้นด้วย โดยอ้างว่าเพื่อช่วยญวนปราบฮั่น ต่อมาฝรั่งเศสขอตั้งสถานกงสุลประจำหลวงพระบาง มีนายออกุสต์ ปาวี (Auguste Pavie) เป็นกงสุลประจำหลวงพระบางคอยเกลี้ยกล่อมให้ลาวปลีกตัวออกจากไทย อีกทั้งใช้สถานกงสุลเป็นศูนย์กลางสำรวจลาวรวมทั้ง

แคว้นสิบสองจุไทยและหัวพันห้าทั้งหก ถึง พ.ศ. ๒๔๓๐ พวกฮ่อ นำกำลังมาปล้นสะดมหลวงพระบางอีก ฝ่ายไทยแต่งตั้งให้นายพันเอก เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสง - ชูโต) เป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อ ฝรั่งเศสก็ส่งกองทัพจากแคว้นตั้งเข้าไปปราบฮ่อเช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่อการปราบฮ่อสิ้นสุดลง ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกไป โดยอ้างว่าแคว้นนี้เคยเป็นของญวนมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้ว แคว้นสิบสองจุไทยก็ต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสได้บุกเข้ายึดเมืองแกลง (เดียนเบียนฟู) ซึ่งเป็นเมืองเอกของแคว้นสิบสองจุไทยนายพันเอก เจ้าหมื่นไวยวรนาถ จึงรีบส่งกำลังไปรักษาหัวพันห้าทั้งหกแล้วส่งกองทัพหน้าไปประจำเมืองแกลง ต่อมาไทยต้องถอนตัวออกจากเมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทยเพราะขาดแคลนเสบียงอาหาร ในที่สุดไทยต้องทำการเจรจาดตกลงกับนายปาวีที่เมืองแกลง เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง สำคัญของข้อตกลงที่เมืองแกลงมีว่าให้ไทยรักษาหัวพันห้าทั้งหก ฝรั่งเศสรักษาแคว้นสิบสองจุไทย ส่วนเมืองแกลงนั้นให้ทั้งไทยและฝรั่งเศสร่วมกันดูแล แต่ต่อมาฝ่ายไทยถูกบีบบังคับจนต้องถอนกำลังจากเมืองแกลง ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองแทน

การเสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ๑๓ เมือง ให้แก่อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๕
(เนื้อที่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ความเป็นมา

นครเชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมแนวเขตแม่น้ำสาละวินฝั่งด้านตะวันออก (ฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวิน) อันเป็นดินแดนที่มีป่าไม้สักอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งอังกฤษยอมรับสิทธิของนครเชียงใหม่เหนือดินแดนด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ตามข้อตกลงที่ทำไว้กับไทยในหนังสือสนธิสัญญาเกี่ยวกับนครเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๖ ที่เมืองกัลกัตตา และครั้งที่ ๒ เมื่อ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่กรุงเทพฯ เมื่ออังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้าสู่พม่าด้วยการรุกรานทางภาคใต้ของพม่าในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ สามารถยึดตะนาวศรี ยะไข่ มณฑลอัลสัมมณีปุระ และ หงสาวดีได้ตามลำดับ จนในที่สุดสามารถยึดครองพม่าได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ หลังจากนั้นอังกฤษก็ได้ให้ความสนใจในดินแดนตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยป่าไม้สัก อันเหมาะแก่การทำสัมปทานป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าสมาคมทหารค้าอังกฤษ ที่เมืองร่างกุ้งได้เร่งให้อังกฤษยึดดินแดนฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน

อังกฤษจึงให้ราชทูตที่กรุงเทพฯ แจ้งไทยว่าเจ้าหน้าที่ปกครองที่เมืองกัลกัตตาอ้างว่าพม่าเคยมีสิทธิในดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน จึงขอกำหนดค้ำให้ไทยตั้งกรรมการปักปันดินแดน แล้วไปพบกับกรรมการปักปันดินแดนของอังกฤษภายในกำหนด มิฉะนั้นอังกฤษจะดำเนินการปักปันดินแดนแต่ลำพังฝ่ายเดียว ไทยพยายามชี้แจงว่าไม่สามารถส่งกรรมการขึ้นไปได้ตามกำหนด จึงขอเจรจาที่กรุงลอนดอนแทน แต่อังกฤษไม่ยินยอมและดำเนินการปักปันเขตแดนดินแดนในปกครองของนครเชียงใหม่ จำนวน ๑๓ เมือง ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินห่างจากแนวลำน้ำประมาณ ๔๐ - ๘๐ กิโลเมตร (ทางทิศเหนือของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ดังนี้

๑. เมืองแจะ	๖. เมืองต่วน	๑๑. เมืองไฮ
๒. เมืองใหม่	๗. เมืองสาต	๑๒. เมืองฮ้องลิก
๓. เมืองทา	๘. เมืองยอน	๑๓. เมืองโก
๔. เมืองจวด	๙. เมืองตุม	
๕. เมืองหาง	๑๐. เมืองกวาน	

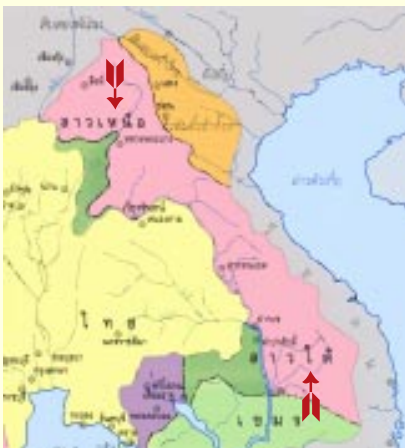
การปักปันเขตแดนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินเป็นการละเมิดสนธิสัญญาที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น อังกฤษจึงเสนอการแลกเปลี่ยนดินแดนดังกล่าวกับแคว้นเชียงแขง อันมีเมืองสิงห์เป็นเมืองสำคัญ ไทยจึงให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีสารตราลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ให้ข้าหลวงพิเศษนครเชียงใหม่มอบดินแดน ๑๓ เมืองให้แก่อังกฤษ อย่างไรก็ตามในปีต่อมา (พ.ศ. ๒๔๓๖) ฝรั่งเศสก็เข้ายึดเมืองสิงห์ทั้ง ๆ ที่อังกฤษยกให้แก่ไทยในปี พ.ศ. ๒๔๓๕

การเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖

(เนื้อที่ประมาณ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ความเป็นมา

สืบเนื่องจากฝรั่งเศสมีเป้าหมายจะครอบครองดินแดนลาว โดยจะขยายดินแดนออกไปให้ถึงฝั่งแม่น้ำโขง และจะยึดดินแดนทั้งหมดบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง นับแต่ภาคเหนือของลาวไปจน

ถึงชายแดนเขมร จึงอ้างต่อไทยว่าฝรั่งเศสมีสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพราะดินแดนแถบนี้เคยเป็นของญวน ซึ่งมีอำนาจเหนือลาวมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว ลาวจึงต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสขอให้ไทยถอนทหารบริเวณชายแดนออกไปแต่ไทยปฏิเสธ ฝรั่งเศสจึงส่งกำลังเข้าโจมตีทหารไทยที่อยู่บริเวณชายแดนแม่น้ำโขง ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นบ่อยครั้ง เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้น คือ การปะทะกันระหว่างทหารไทยและฝรั่งเศสที่เมืองคำม่วนและทุ่งเชียงคำ (ทุ่งไหหินในปัจจุบัน) ในครั้งนั้นฝรั่งเศสกล่าวหาว่า พระยอดเมืองขวาง (ขำ ยอดเพชร ข้าหลวงไทยประจำ

เมืองคำเกิดคำม่วน และเป็นนายด่านรักษาเมืองคำม่วน) เป็นผู้รับผิดชอบในการที่นายโกรสกุแรง นายทหารฝรั่งเศส ต้องสูญเสียชีวิต และเรียกร้องให้ไทยลงโทษพระยอดเมืองขวาง ขณะเดียวกัน ฝรั่งเศสยังยื่นกรานข้อเรียกร้องสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง นายออกุสต์ ปาวี ราชทูตฝรั่งเศส ประจำกรุงเทพฯ จึงแจ้งให้ไทยทราบอย่างเป็นทางการถึงข้อเรียกร้องดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง รวมทั้งให้ทำความเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับคนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศส การปะทะกัน ตามชายแดนได้ขยายตัวถึงขั้นวิกฤติ ฝรั่งเศสไม่ประสงค์จะเจรจากับไทยอีกต่อไป ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ ๒ ลำ โดยมีเรือสินค้าเป็นเรือนำร่องแล่นจากปากน้ำจะเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อบีบบังคับไทยให้ยอมทำตามข้อเสนอ จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้นที่ปากน้ำเรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า วิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ เรือรบฝรั่งเศสแล่นมาถึงใจกลางกรุงเทพฯ ได้ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดให้ไทยมอบดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้ทหารออกจากชายแดน ให้ลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เสียค่าทำขวัญแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต และจ่ายเงินค่าปรับเป็นเงินฝรั่งเศส ๒ ล้านฟรังก์จำนวนหนึ่ง และอีกจำนวนหนึ่งเป็นเงินไทย ๓ ล้านบาท คำขาดนี้ ฝรั่งเศสบังคับให้ไทยตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง แต่ไทยยอมรับได้เพียงบางข้อ ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจ จึงส่งเรือรบปิดปากอ่าวไทย เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงตระหนักว่าถ้าไทยยังคงขัดขืนดำเนินการแข่งกร้าวต่อฝรั่งเศส ก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายขึ้นแก่ประเทศชาติ จึงพยายามเจรจาประนีประนอมกับฝรั่งเศส และพยายามขอความช่วยเหลือจากอังกฤษด้วย แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นไทยจำต้องยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสทุกประการ ฝรั่งเศสจึงประกาศเลิกปิดอ่าวเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๓๖ และมีการลงนามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. รัฐบาลไทยยินยอมสละสิทธิทั้งหมดในดินแดนบนฝั่งซ้ายและบรรดาเกาะต่าง ๆ ในแม่น้ำโขง

๒. ห้ามรัฐบาลไทยส่งเรือรบเข้าไปในทะเลสาบกัมพูชา แม่น้ำโขง และลำน้ำต่าง ๆ ที่แยกออกจากแม่น้ำโขง

๓. ห้ามรัฐบาลไทยสร้างด่านหรือค่ายทหารในเมืองพระตะบองและเสียมราฐ รวมทั้งเกาะต่าง ๆ ภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และให้เขต ๒๕ กิโลเมตรนี้เป็นเขตปลอดทหาร

๔. ฝรั่งเศสสงวนสิทธิที่จะตั้งสถานกงสุลที่ใดก็ได้ โดยเฉพาะที่น่านและโคราช

นอกจากนี้ไทยยังต้องลงนามในอนุสัญญาแนบท้ายอีกหนึ่งฉบับกับฝรั่งเศสซึ่งมีใจความบังคับให้ไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ที่สำคัญคือ ฝรั่งเศสจะยึดจันทบุรีไว้เป็นประกันจนกว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาอย่างครบถ้วน

จากสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ ฉบับนี้ ทำให้ไทยสูญเสียดินแดนครั้งสำคัญและมากที่สุด โดยต้องยอมยกอาณาจักรลาวเกือบทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศส และหากไทยไม่ยอมยุติเหตุการณ์ครั้งนี้ ฝรั่งเศสก็จะใช้เป็นข้ออ้างบีบบังคับเรียกร้องอย่างอื่นเพิ่มเติมอีก

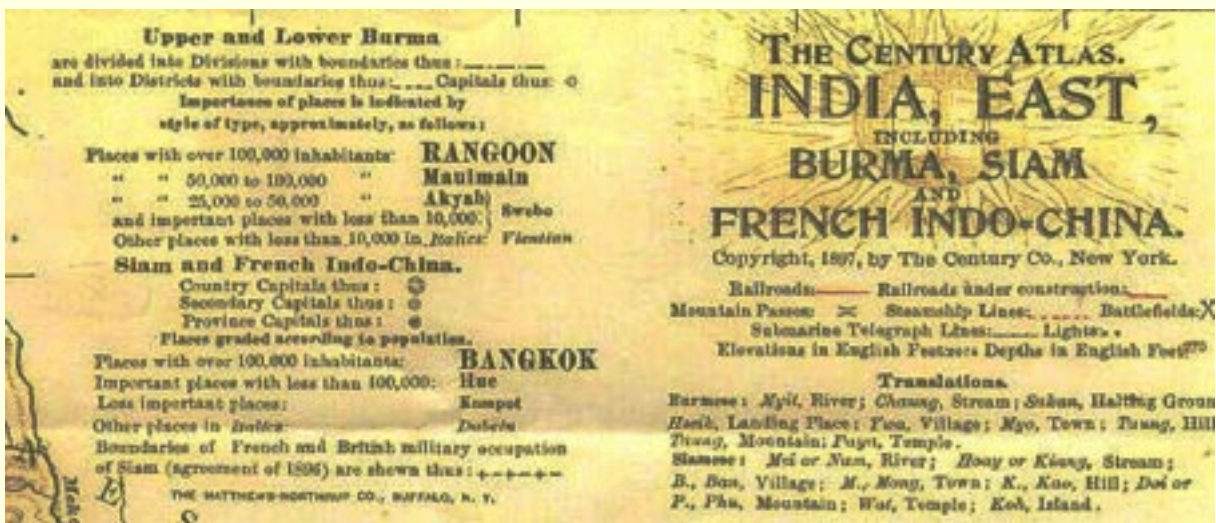
ข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙ (หรือ พ.ศ. ๒๔๓๘ คัดปี พ.ศ. แบบเก่า)

หลังจากไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงประมาณ ๒ ปีเศษ อังกฤษและฝรั่งเศสได้ทำข้อตกลงระหว่างกันโดยให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาพที่ตั้งของประเทศไทยที่อยู่ระหว่างดินแดนอาณานิคมของอังกฤษทางด้านตะวันตกและทางด้านใต้ กับของฝรั่งเศสทางด้านตะวันออก ทำให้อังกฤษมีนโยบายที่จะให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและของฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษไม่ประสงค์จะมีพรมแดนประชิดกับอาณานิคมฝรั่งเศส เพราะเกรงว่าจะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งต่อกันด้วยอาวุธไม่ได้ ซึ่งจะเป็นชนวนนำไปสู่สงครามระหว่างกันได้โดยง่าย อังกฤษจึงได้เปิดการเจรจากับฝรั่งเศส และทำข้อตกลงระหว่างกันเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๓๙ (พ.ศ. ๒๔๓๘ คัดปี พ.ศ. แบบเก่า) โดยทั้งสองประเทศยอมรับรองเอกราชและอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง (มิได้รวมพื้นที่ทางใต้ของไทย) ซึ่งการทำข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสครั้งนี้ ไทยมิได้รับทราบอย่างเป็นทางการ เพราะมิได้มีการปรึกษาหารือกับไทย อย่างไรก็ตามนับว่าข้อตกลงนี้เป็นผลดีต่อไทยที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสให้สัญญาต่อกันเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะไม่กระทำการใดๆ ที่รุนแรงซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อความเป็นเอกราชของไทย ขณะเดียวกันการที่ไทยเป็นรัฐกันกระทบระหว่างดินแดนภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจทั้งสอง จะกันไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างมหาอำนาจทั้งสองด้วย

แม้ว่าข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสดังกล่าว จะเป็นการรับประกันเอกราชของไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง โดยให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและของฝรั่งเศส แต่ก็ดูเหมือนว่าไทยถูกแบ่งเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งยังปรากฏหลักฐานที่แสดงเส้นเขตแดนการยึดครองดินแดนในไทยจากแผนที่ “The Century Atlas. India, East, including Burma, Siam and French Indo-China. Copyright, 1897 by the Century Co., New York” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งมีข้อความประกอบแผนที่เป็นภาษาอังกฤษว่า “Boundaries of French and British military occupation of Siam (agreement of 1896)”

เส้นสีแดงในแผนที่คือแนวเส้นเขตแดนที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกในยุคล่าอาณานิคมมีเจตนาที่จะแบ่งดินแดนประเทศไทย ทั้งๆ ที่ไทยได้เสียดินแดนบางส่วนเป็นพื้นที่มหาศาลไปแล้วหลายครั้ง (แนวเส้นเขตแดนสีแดงและสีน้ำเงินได้ปรับลีจากต้นฉบับให้ชัดเจนขึ้น)

รายละเอียดขอบระวางแผนที่ (คำอธิบายสัญลักษณ์ต่างๆ ของแผนที่)
 The Century Atlas. India, East, including Burma, Siam and French Indo-China.
 Copyright, 1897 by the Century Co., New York. (พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐)
 แสดงเส้นพรมแดนระหว่างประเทศพม่า ไทย และอินโดจีนฝรั่งเศส

แผนที่ดังกล่าว ระบุการครอบครองดินแดนทางเหนือที่บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบันตามแนวเทือกเขานนธงชัย พื้นที่ตรงส่วนนี้ในแผนที่พิมพ์ว่า “British Sphere” และดินแดนทางภาคใต้ ครอบคลุมอาณาเขตตั้งแต่บริเวณลำน้ำบางปะหัน (อยู่ในเขตจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน) จนสุดเขตรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู พื้นที่ส่วนนี้ในแผนที่พิมพ์ว่า “Lower Siam British Sphere” ส่วนดินแดนทางด้านตะวันออกของไทยซึ่งครอบคลุมอาณาเขต ตั้งแต่บริเวณลำน้ำปะแส (อยู่ในเขตจังหวัดระยองในปัจจุบัน) ขึ้นไปยังเมืองสระแก้ว ผ่านกบินทร์บุรี เทือกเขาสันกำแพง เทือกเขาคงพญาเย็น เทือกเขาเพชรบูรณ์ ขึ้นไปตามแนวเทือกเขาหลวงพระบาง จนถึงเมืองเชียงของ พื้นที่ทางด้านตะวันออกของส่วนนี้ ในแผนที่พิมพ์ว่า “French Sphere” แผนที่ดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการแสดงเจตนาารมณ์ในการกำหนดอาณาเขตในดินแดนไทยตาม ความเห็นชอบของอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อจัดสรรเขตอิทธิพลที่จะยึดครองในเขตไทย

ปฏิญญาฉบับไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐

จากข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙ ที่ให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบโดย มิได้รวมพื้นที่ทางใต้ของไทยนั้น ทำให้ดินแดนทางภาคใต้ซึ่งอยู่ใกล้กับมลายูของอังกฤษไม่ได้รับ การค้าประกันความมั่นคง จึงทำให้อังกฤษหวั่นเกรงการแผ่อิทธิพลเข้ามาของเยอรมนี เนื่องจากเยอรมนี กำลังพยายามสร้างฐานทางการเมืองและเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในประเทศไทยให้มั่นคงขึ้น เช่นการเดินทางเรือพาณิชย์ส่งสินค้าเข้าและสินค้าออกมีจำนวนทวีขึ้น รวมทั้งการขุดแร่ การขอสัมปทานต่าง ๆ ในภาคใต้ของไทย ซึ่งอาจจะถือโอกาสขยายอิทธิพลเข้าไปในแหลมมลายูของ อังกฤษต่อไป อังกฤษจึงเปิดการเจรจากับไทย ซึ่งนำไปสู่การลงนามในปฏิญญาฉบับไทย - อังกฤษ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๔๐ โดยไทยยินยอมลงนามในปฏิญญาฉบับฉบับนี้ ก็เพื่อให้อังกฤษค้าประกัน ความมั่นคงของดินแดนภาคใต้ของไทย สารสำคัญของปฏิญญาฉบับดังกล่าว คือ ประเทศไทยสัญญา จะไม่ยินยอมให้ชาติหนึ่งชาติใดเข้าซื้อหรือถือกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนไทยตั้งแต่ใต้ตำบลบางปะหัน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่อไป โดยมิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษก่อนเป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อเป็นการตอบแทน รัฐบาลอังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองทางทหารแก่ไทยในกรณีที่ถูกรุกราน จากชาติอื่น อย่างไรก็ตามปฏิญญาฉบับฉบับนี้ ก็ก่อให้เกิดปัญหาบางประการ คือ อังกฤษมักจะขัด ขวางเมื่อไทยจะให้สัมปทานชาติอื่นมาลงทุนในบริเวณดังกล่าว อังกฤษไม่ยอมให้ไทยสร้างทางรถไฟ สายใต้ นอกจากนี้ก็มีปัญหาที่เปิดโอกาสให้อังกฤษแทรกแซงหัวเมืองมลายูของไทยได้ง่ายขึ้น รวมทั้ง ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษ ไทยจึงพยายามหาทางขอยกเลิก ปฏิญญาฉบับดังกล่าว ซึ่งต่อมาไทยก็ทำข้อตกลงผ่อนปรนกับอังกฤษได้ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ดังจะ ได้กล่าวในหัวข้อการเสียดินแดนกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิสให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ต่อไป

การเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง พ.ศ. ๒๔๔๖

(เนื้อที่ประมาณ ๖๒,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ความเป็นมา

หลังจากวิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ.๑๑๒ รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสได้ลงนามในสนธิสัญญาและอนุสัญญาไทย - ฝรั่งเศส เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งส่งผลให้ไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส แม้ไทยจะปฏิบัติตามสนธิสัญญาและอนุสัญญาที่ฝรั่งเศสเสนอมาอย่างครบถ้วนแล้วก็ตาม แต่ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรี ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสต้องการใช้จันทบุรีเป็นเครื่องต่อรองเพื่อยึดดินแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ไทยได้พยายามเจรจากับฝรั่งเศสแต่ก็ไม่เป็นผล ในที่สุดไทยต้องทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยต้องสละสิทธิของไทยทั้งหมดเหนือดินแดนบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ได้แก่ เมืองหลวงพระบางฝั่งขวา มโนไพร และจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ตรงกับเมืองปากเซทางภาคใต้ของลาว

๒. ชาวเอเชียที่เกิดในดินแดนอาณานิคม หรือรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยและลูกเท่านั้น จึงจะมีสิทธิลงทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ส่วนอำนาจในการตัดสินใจคดีนั้น ถ้าจำเลยเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส (ไม่ว่าจะเป็นคนฝรั่งเศสโดยกำเนิดหรือชาวเอเชียก็ตาม) ศาลกงสุลฝรั่งเศสเป็นผู้ตัดสินคดี ยกเว้นคนในบังคับฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และน่าน ต้องขึ้นศาลต่างประเทศ

๓. ไทยยอมให้ฝรั่งเศสสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างหลวงพระบาง จำปาศักดิ์ พนมเปญ และพระตะบอง อย่างไรก็ตามระยะแรกฝรั่งเศสก็ไม่ยอมถอนออกจากจันทบุรี จนเวลาล่วงเลยไปถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ฝรั่งเศสได้ออกจากจันทบุรี แต่ไปยึดเมืองตราดแทน โดยอ้างว่าเพื่อเป็นหลักประกันว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาได้ครบถ้วน

๔. พื้นที่ ๒๕ กิโลเมตรจากริมแม่น้ำโขงและเขมรส่วนใน คือพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ไทยจะส่งกำลังทหารเข้าไปได้แต่ต้องเป็นทหารที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของไทยเท่านั้น

๕. ฝรั่งเศสจะถอนตัวออกจากจันทบุรีซึ่งยึดครองไว้ตั้งแต่หลังวิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ.๑๑๒

อย่างไรก็ตาม เมื่อฝรั่งเศสถอนกำลังจากเมืองจันทบุรีไปแล้ว ก็ได้ไปยึดเมืองตราดไว้แทน

การเสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙

(เนื้อที่ประมาณ ๕๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งของเขมรส่วนใน

เขมรส่วนใน ติดต่อกับไทยทางด้านตะวันออก ประกอบด้วย เมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ

ความเป็นมา

เมื่อฝรั่งเศสถอนกำลังจากเมืองจันทบุรีไปยึดเมืองตราดแทนนั้น ฝ่ายไทยได้ขอให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราดและให้คืนเกาะกง และด่านซ้าย (ในเขตจังหวัดเลยในปัจจุบัน) ให้แก่ไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองตราดนั้น เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของชายทะเลฝั่งตะวันออกของไทย แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนกำลังออก

จากเมืองตราด ดังนั้นการจะให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราด ไทยจึงต้องยกเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสตามคำเรียกร้องของฝรั่งเศส ประกอบกับในเวลานั้นทั้งสามเมืองมีความสำคัญต่อฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสมีโครงการสร้างทางรถไฟสายชิงฮอน - ฮานอย ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้มากหากจะต้องสร้างทางรถไฟผ่านพระตะบองและฝั่งขวาแม่น้ำโขง ส่วนนโยบายของไทยในเวลานั้นก็คือต้องการแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นสำคัญด้วย ดังนั้นไทยกับฝรั่งเศสจึงได้ลงนามในหนังสือสัญญาระหว่างกันเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๙ ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ

๑. ไทยยอมยกดินแดนเขมรส่วนใน คือ เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และ ศรีโสภณ (ก่อนหน้านี้ไทยได้ปฏิรูปการปกครองนำไปจัดตั้งเป็นมณฑลบูรพา) ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อตอบแทนกับการที่ฝรั่งเศสจะคืนด่านซ้าย ตราด เกาะต่าง ๆ ที่อยู่ใต้แหลมสิงห์ไปจนถึงเกาะกูดให้แก่ไทย

๒. ชาวเอเชียซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส หากทำผิดหลังการลงนามในสัญญาฉบับนี้ต้องขึ้นศาลไทย โดยกงสุลฝรั่งเศสมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ ส่วนผู้ที่อยู่ในบังคับก่อนวันทำสัญญาให้ขึ้นศาลระหว่างประเทศ

๓. หลังจากที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายหลักสากลครบถ้วนแล้ว ให้คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสทั้งหมดขึ้นศาลไทย

การเสียดินแดนรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ให้แก่อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๑

(เนื้อที่ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ที่ตั้งของรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส

ตั้งอยู่บนแหลมมลายู ไทรบุรีและปะลิสตั้งอยู่บนฝั่ง

ตะวันตกเฉียงเหนือของแหลมมลายู ส่วนกลันตันและตรังกานู ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของแหลมมลายู

ความเป็นมา

สืบเนื่องจากไทยต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับอังกฤษ โดยให้คนเอเชียในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยขึ้นศาลไทย เช่นเดียวกับที่ฝรั่งเศสผ่อนผันทางด้านสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาที่ทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ จึงมีผลให้ไทยทำสนธิสัญญากับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยมีปัจจัยผลักดันเบื้องหลังที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความต้องการยกเลิกปฏิญญาฉบับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่มีสาระสำคัญว่า ประเทศไทยสัญญาจะไม่ยินยอมให้ชาติหนึ่งชาติใดเข้าซื้อหรือถือกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนไทยตั้งแต่ใต้ตำบลบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่อไป โดยมิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษก่อนเป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อเป็นการตอบแทนรัฐบาลอังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองทางทหารแก่ไทยในกรณีที่ถูกรุกรานจากชาติอื่น แต่แล้วในเวลาต่อมาอังกฤษก็ไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญาในข้อที่จะช่วยเหลือไทยเมื่อถูกรุกราน ดังตอนที่ฝรั่งเศสเรียกร้องดินแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงนั้น แทนที่อังกฤษจะช่วยเหลือไทย อังกฤษกลับแนะนำให้ไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส จากการที่อังกฤษไม่ได้ช่วยเหลือไทยและข้อเสียเปรียบในด้านการเมือง ที่จำกัดสิทธิของไทยเหนือดินแดนใต้ตำบลบางสะพานลงไป ได้แรงให้ไทยพยายามหาทางยกเลิกปฏิญญาฉบับนี้ให้ได้ แต่การเจรจาไม่เป็นผล ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงต้องหาสิ่งตอบแทนให้อังกฤษจนเป็นที่พอใจ คือดินแดนไทยในแหลมมลายู ในที่สุดไทยก็ต้องยกหัวเมืองมลายูคือกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิส ให้แก่อังกฤษเพื่อแลกเปลี่ยนกับการขอยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับอังกฤษ ตามสนธิสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยยอมยกเมืองไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้กับอังกฤษ

๒. คนเอเชียในบังคับอังกฤษ หากทำผิดหลังการลงนามในสนธิสัญญาฉบับนี้ให้ขึ้นศาลไทย ส่วนผู้ที่อยู่ในบังคับก่อนวันทำสัญญาให้ขึ้นศาลไทยโดยมีกงสุลอังกฤษเข้าร่วมรับฟังการพิจารณาคดีด้วย

๓. หลังจากที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายตามหลักสากลครบแล้ว ให้คนเอเชียในบังคับอังกฤษทั้งหมดขึ้นศาลไทย

ในท้ายภาคผนวกของสนธิสัญญานี้ ไทยและอังกฤษยินยอมยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และอังกฤษจะให้รัฐบาลไทยกู้เงินก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ภายใต้เงื่อนไขว่า ผู้ดำเนินการก่อสร้างต้องเป็นชาวอังกฤษ

บทสรุป

อังกฤษและฝรั่งเศส เป็นคู่แข่งกันในการแสวงหาอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เข้ามาแผ่ขยายอิทธิพลสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ สำหรับประเทศไทยนั้น ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ต่างเป็นคู่แข่งเข้าแทรกแซงไทยเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจจากไทย โดยต้องการผนวกดินแดนของไทยเข้ากับอาณานิคมของตน ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งสองเป็นพื้นที่มหาศาลในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ และ รัชกาลที่ ๕ อย่างไรก็ตามไทยก็ยังสามารถรักษาพื้นที่ส่วนใหญ่ไว้ได้ อันเป็นลักษณะของการดำเนินนโยบายแบบลู่ตามลม ยอมประนีประนอมโอนอ่อนผ่อนปรนตามความต้องการของอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ เอกราชของชาติ

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ไทยจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่อังกฤษ เนื่องจากอังกฤษได้ช่วยชนะเหนือจีน อินเดีย พม่า และได้ครอบครองส่วนหนึ่งของมลายูตั้งนั้นรัชกาลที่ ๔ จึงดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบใหม่ที่ไม่รังเกียจการติดต่อกับฝรั่ง โดยทำสนธิสัญญากับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ที่เรียกว่าสนธิสัญญาเบาว์ริง สนธิสัญญานี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษดีขึ้นภายหลังที่เกิดตึงเครียดในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ จนอังกฤษเกือบตัดสินใจใช้นโยบาย “เรือปืน” ส่งเรือรบเข้ามาบีบบังคับให้ไทยเปิดประเทศ ยอมเจรจาทำสัญญากับอังกฤษ อย่างไรก็ตามการที่ไทยยอมเปิดประเทศกับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ทำให้ไทยต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางการเมืองและเสียเอกราชทางการเมือง แต่ก็ช่วยให้ไทยพ้นจากการใช้นโยบาย “เรือปืน” ของอังกฤษได้ ทั้งนี้รัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นตัวอย่างจากการที่อังกฤษใช้กำลังจัดการกับประเทศต่าง ๆ ดังเช่นจีน ซึ่งเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ก็ยังไม่สามารถต้านทานกองทัพเรืออังกฤษได้ การเจรจาทางการทูตโดยยอมโอนอ่อนทำตามประสงค์ของประเทศมหาอำนาจตะวันตก จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้และหลังจากที่ไทยทำสัญญาทางไมตรีและการค้ากับอังกฤษแล้ว ไทยได้ทำสัญญากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา โดยใช้สัญญาที่ทำกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นหลัก ซึ่งเป็นผลดีต่อความมั่นคงของประเทศไทย เพราะยังมีความหวังว่าหากอังกฤษจะคิดสร้างอิทธิพลในไทยโดยประการใด ๆ แล้ว อังกฤษจะต้องเกรงใจประเทศมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ที่เข้ามามีผลประโยชน์ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามฝรั่งเศสซึ่งไทยหวังที่จะให้ถ่วงดุลกับอังกฤษ ก็ปรากฏว่าฝรั่งเศสกลับพยายามสร้างอิทธิพลและใช้อำนาจช่วงชิงดินแดนเขมรไปจากไทย ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนเขมรส่วนใหญ่ให้ฝรั่งเศสไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ ร.ศ.๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบมาปิดอ่าวไทยและบังคับให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และเข้ายึดเมืองจันทบุรีเป็นข้อต่อรองเพื่อแลกกับการปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสอย่างครบถ้วนนั้น ไทยได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากอังกฤษแต่ก็ไม่เป็นผล จึงทำให้ไทยต้องมองหามหาอำนาจอื่นที่จะให้ความช่วยเหลือในการยุติการคุกคามของฝรั่งเศส รัสเซียซึ่งเป็นมหาอำนาจหนึ่งในขณะนั้นก็ได้แสดงท่าทีเข้าข้างฝ่ายไทย อย่างไรก็ตามไทย

ก็ยังถือว่ารัสเซียเป็นมหาอำนาจยุโรปที่เป็นมิตรประเทศกับไทยมากที่สุด เพราะรัสเซียไม่มีนโยบายแสวงหาอาณานิคมหรือหาผลประโยชน์ในภูมิภาคนี้ ไทยได้มีการวางแผนเสด็จประพาสยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งหลาย และแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดจากภัยคุกคามของฝรั่งเศสในไทย แต่เนื่องจากรัชกาลที่ ๕ ทรงประชวรและสถานการณ์ภายในประเทศยังตึงเครียด จึงเลื่อนแผนการเสด็จประพาสยุโรปออกไป

จากข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙ ที่ให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและของฝรั่งเศสนั้น เท่ากับว่าประเทศไทยถูกแบ่งเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยประเทศทั้งสองตกลงรับประกันเอกราชของไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง อย่างไรก็ตามจากหลักฐานแผนที่ “The Century Atlas. India , East , including Burma , Siam and French Indo – China (Copyright , 1897 , by the Century Co., New York.)” ซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นเจตนาของประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งสอง ที่จะยึดครองพื้นที่บางส่วนทางด้านตะวันออก ด้านตะวันตก และด้านใต้ของไทย ดังปรากฏเส้นแบ่งดินแดนไทยที่แสดงในแผนที่ และปรากฏข้อความประกอบแผนที่ว่า “Boundaries of French and British military occupation of Siam (agreement of 1896)”

การเสด็จประพาสยุโรปของรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ส่งผลดีในการเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติของซาร์นิโคลัสที่ ๒ (เมื่อครั้งเป็นมกุฎราชกุมารรัสเซีย เคยเสด็จเยือนไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓) ได้ทำให้ฐานะทางการเมืองของไทยสำคัญขึ้นในสายตาของอังกฤษและฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสเจรจาเรื่องเกี่ยวกับปัญหาระหว่างไทยกับมหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางการเมืองกับฝรั่งเศสในเหตุการณ์ที่สืบเนื่องจากวิกฤติการณ์ ร.ศ.๑๑๒ ที่ฝรั่งเศสยังคงยึดจันทบุรีอยู่ ไทยจึงต้องการที่จะให้รัสเซียช่วยไทยแก้ไขปัญหามืองกับฝรั่งเศสเพราะขณะนั้นรัสเซียเป็นมหาอำนาจใหญ่ มีกำลังมากและฝรั่งเศสเองในขณะนั้นก็เป็นมิตรประเทศอยู่กับรัสเซียโดยได้มีการทำสนธิสัญญาผูกมัดกันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จกลับประเทศไทยแล้ว ฝรั่งเศสได้ลดการคุกคามลง แต่กระนั้นการเจรจาแก้ไขปัญหายังมิได้คืบหน้าไป ฝรั่งเศสยังไม่ยอมถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรี ในที่สุดไทยต้องทำสัญญาฉบับกับฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ ยกดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามกับเมืองหลวงพระบางให้ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงยอมถอนทหารออกไปจากเมืองจันทบุรี แต่ก็ยังไปยึดเมืองตราดไว้แทน ไทยจึงต้องทำสัญญากับฝรั่งเศสอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เพื่อให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราด ทำให้ไทยต้องเสียเขมรส่วนนอกหรือมณฑลบูรพาซึ่งได้แก่ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงยอมคืนเมืองตราดและเกาะต่าง ๆ ให้แก่ไทย หลังจากนั้น ๒ ปี ไทยยังต้องเสียดินแดนในหัวเมืองมลายูของไทยให้อังกฤษ อันได้แก่ รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการผ่อนปรนในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของ

คนในบังคับอังกฤษ รวมทั้งความต้องการของไทยที่จะขอยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ตลอดจนเรื่องการสร้างทางรถไฟสายใต้ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งสองในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ได้สะท้อนให้เห็นนโยบายของไทยที่ยอมโอนอ่อนผ่อนตาม และยอมเสียดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่ไว้ ทั้งนี้เพราะไทยเป็นประเทศเล็กมีกำลังน้อยท่ามกลางประเทศเพื่อนบ้านที่ถูกยึดครองไปจนหมด ไทยจึงไม่อาจต่อรองด้วยกำลังกับชาติมหาอำนาจแต่จะต้องพยายามแก้ปัญหาโดยใช้ “กลยุทธ์ทางการทูต” ในการรักษาอำนาจอธิปไตยที่กำลังถูกคุกคามจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่เห็นได้ชัดคือความสัมพันธ์ที่เกิดจากมิตรไมตรีขององค์ประมุขของไทยและของรัสเซีย ได้ช่วยให้ไทยสามารถดำเนินนโยบายถ่วงดุลอำนาจกับอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อรักษาอธิปไตยของไทยไว้ตามแนวสันติวิธี

สรุปการเสียดินแดนของไทยให้แก่ฝรั่งเศส ๕ ครั้ง และ อังกฤษ ๒ ครั้ง ดังนี้

- เสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐ เนื้อที่ประมาณ ๑๒๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑ เนื้อที่ประมาณ ๘๗,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๕ เนื้อที่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ เนื้อที่ประมาณ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖ เนื้อที่ประมาณ ๖๒,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙ เนื้อที่ประมาณ ๕๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ เนื้อที่ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม ไทยจำเป็นต้องเสียดินแดนเพื่อรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ ซึ่งในยุคนั้นเป็นการยากที่จะรักษาเอกราชไว้ได้ การที่ประเทศไทยดำรงความเป็นเอกราชไว้ได้ ก็ด้วยพระปรีชาสามารถขององค์พระมหากษัตริย์ไทย คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนทางการทูต ยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ เอกราชของชาติ ซึ่งผองเราชาวไทยทุกคนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านทั้งสองอย่างหาที่สุคติได้

บรรณานุกรม

- กองบัญชาการทหารสูงสุด . **ประวัติกองทัพไทยในรอบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๕๒๕** .
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร , ๒๕๒๕ .
- ขจร สุขพานิช . **ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก** . กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , ๒๕๒๔ .
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ . **วิกฤติการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง** .
 กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ,
 ๒๕๒๕ .
- ชวลีย์ ณ ถลาง . **ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** .
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ , ๒๕๔๑ .
- ณรงค์ พ่วงพิศ . **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย ระดับมัธยมศึกษา
 ตอนต้น** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยร่วมเกล้า , ๒๕๔๔ .
- ณัชชา เลหาศิรินาถ . **สิบสองปันนา : รัฏฐาจาริต** . กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
 และมนุษยศาสตร์ , ๒๕๔๑ .
- ดี.จี.อี. ฮอลล์ . **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๒** . แปลโดย วรณยุพา สนิทวงศ์
 ณ อยุธยา และคณะ . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๒๒ .
- ดำรงราชานุภาพ , สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา . **ไทยรบพม่า** . กรุงเทพฯ :
 อมรการพิมพ์ , ๒๕๑๕ .
- ถวิล อยู่เย็น , พันเอก . **เอกสารประกอบความรู้ของตำราจตุรชายแดน เรื่องการเสียดินแดน
 ของชนเชื้อชาติไทย** . พระนคร : กองบัญชาการตำรวจภูธรชายแดน , ๒๕๑๔ .
- ทรงศรี อาจอรุณ . **การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กับประเทศ
 มหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** . กรุงเทพฯ :
 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย , ๒๕๐๖ .
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม . **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** .
 กรุงเทพ : โรงพิมพ์เจริญรัตน์การพิมพ์ , ๒๕๑๖ .
- ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ . **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๒๓ .
- นฤมล ธีรวัฒน์ . **พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** .
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๒๕ .

- บัญชา แก้วเกตุทอง, พลตรี. **การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๒๒ .
- ประเสริฐ วิทยารัฐ . **แผนที่ภูมิศาสตร์ - ประวัติศาสตร์ฉบับสมบูรณ์แบบระดับมัธยมศึกษา** .
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช , ๒๕๔๔ .
- ปิยนาล บุณนาถ . **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้น** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , ๒๕๔๓ .
- พยนต์ ทิมเจริญ , พันโท . “เขตแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่า : ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์
และสนธิสัญญา” . **วารสารแผนที่** . ๑, ๒๘ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๘):
๔๘ - ๗๑ .
- พยนต์ ทิมเจริญ , พันโท . “แนวพรมแดนระหว่างสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศส : ภูมิหลัง
ทางประวัติศาสตร์และสนธิสัญญา” , **วารสารแผนที่** . ๓ , ๒๖ (มกราคม - มีนาคม)
๒๕๒๗) : ๕ - ๒๙ .
- พลับพลึง คงชนะ . **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น** . กรุงเทพฯ : บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ , ๒๕๔๓ .
- เพ็ญศรี คุ้ม . **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึง
สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)** . กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ , ๒๕๒๗ .
- มนต์ ทองชัย . **ประวัติศาสตร์ไทย** . กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต , ๒๕๒๑ .
- ยุทธการทหารบก , กรม . **การทหารของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก , ๒๕๔๑ .
- ยุทธศึกษาทหาร , กรม กองบัญชาการทหารสูงสุด . **ประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาท
อินโดจีนฝรั่งเศส** . กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน . **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๓ (ตัวสงกรานต์ -
ทะนาน)** . กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ , ๒๕๒๔ .
- ราชบัณฑิตยสถาน . **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๙ (ปิงคละ - ฝ่าย)** .
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์ , ๒๕๒๗ .
- ราชบัณฑิตยสถาน . **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๒๓ (มอ - แม่แรง)** .
กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์ , ๒๕๓๕ .
- ส . พลายน้อย . **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย** . กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา , มปป .
- เสถียร คุภโสภณ . **ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ** . พระนคร : อักษรเจริญทัศน์ ,
๒๕๑๑ .

- แสงโสม เกษมศรี , ม.ร.ว. ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๙๔) . กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย , ๒๕๐๕ .
- สุรเสฏฐ รามสมภพ , พลโท . ประวัติศาสตร์การสงครามไทยรบพม่า คู่มือในการทววิชา เข้าโรงเรียนเสนาธิการทหารบก หลักสูตรหลักประจำชุดที่ ๔๒ (พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๐๗) . เอกสารอัดสำเนา , ๒๕๐๖ .
- อักษรศาสตร์ , คณะ มหาวิทยาลัยศิลปากร . ๑๐๐ ปี สยาม - รัสเซีย ประกอบการจัด นิทรรศการ ๑๐๐ ปี สยาม - รัสเซีย เมื่อ ๑๖ - ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๐ ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม . นครปฐม : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๔๐ .
-

ภาคผนวก

การเสียดินแดนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจการปกครองของไทย

- เสียบันทายมาศให้ญวน พ.ศ. ๒๓๕๓ (ญวนขอจากไทย)
- เสียดินแดน แสนทวิ เชียงตุง เมืองพง ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๖๘
- เสียบะระ และสลังงอ พ.ศ. ๒๓๖๙ (บะระและสลังงอเป็นอิสระจากไทย)
- เสี้ยแคว้นสิบสองพันนาให้จีน พ.ศ. ๒๓๙๗

การเสียบันทายมาศให้ญวน พ.ศ. ๒๓๕๓ (ญวนขอจากไทย)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๕๒ พระเจ้ากรุงเวียตนาม ยาลองได้แต่งทูตเข้ามาในกรุงเทพฯ ๒ คณะด้วยกัน คณะหนึ่งให้เข้ามากราบถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อีกคณะหนึ่งให้เข้ามากราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซึ่งเสด็จครองราชย์สืบต่อมา พร้อมทั้งทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชบรรณาการด้วย และในคราวเดียวกันนี้พระเจ้ากรุงเวียตนามได้มีพระราชสาส์นมาขอพระราชทานเมืองบันทายมาศ (เรียกกันหลายชื่อ เช่น พุทโธมาศ ไผตมาศ ญวนเรียกว่า ซาเตียน) ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของญวนกลับไปเป็น

ของญวนดังแต่ก่อน

เมืองบันทายมาศนี้อยู่ริมทะเลปากคลองลัดที่จะเข้าไปยังกัมพูชาทางใต้ได้ง่ายจึงเป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์สำหรับที่จะแผ่อำนาจเหนือกัมพูชา และเป็นเมืองที่อยู่ใกล้เขตญวนไปมาถึงกันได้สะดวกกว่าทางไทยมาก ครั้งสมัยธนบุรีเมื่อยกทัพไปตีเขมร ทัพเรือขึ้นไปถึงเมืองบันทายมาศ แต่เมืองนี้อยู่ใกล้กับดินแดนญวนมากจึงรักษาไว้ได้ยาก

การขอเมืองบันทายมาศครั้งนี้ไทยทราบความประสงค์ของญวนที่จะใช้เมืองบันทายมาศเป็นทางที่จะเข้าถึงเขมร เพื่อจะได้มีอิทธิพลเหนือเขมร แต่เนื่องจากเวลานั้นเป็นช่วงเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ และไทยกำลังกังวลว่าจะมีศึกพม่าด้วย จึงไม่ประสงค์ที่จะเป็นศัตรูกับญวนอีกทางหนึ่ง ทั้งเมืองนี้ก็อยู่ห่างไกลจากไทยมากรักษาไว้ได้ยาก และอีกประการหนึ่งในเวลานั้นพระเจ้ากรุงเวียตนามได้ส่งขุนนางญวนมาว่าราชการเมืองบันทายมาศเรียบร้อยแล้วด้วย ถ้าไทยไม่ให้เมืองบันทายมาศแก่ญวน ก็จะต้องส่งกองทัพไปขับไล่ญวน ทำให้เกิดสงครามกับญวน ดังนั้นไทยจึงยอมยกเมืองบันทายมาศ

ให้ญวน โดยมีพระราชสาส์นตบยอมยกบ้านทนายมาศพระราชทานแก่พระเจ้ากรุงเวียคนามตามประสงค์
การเสียดินแดนแสนหวี เชียงตุง เมืองพง ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๖๘

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อาณาเขตของไทยทางด้านเหนือครอบคลุมไปถึงเมืองแสนหวี เชียงตุง เมืองพง โดยพระเจ้ากาวิละ ยกทัพไปตีหัวเมืองดังกล่าว ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ แต่เนื่องจากเมืองเหล่านี้เป็นดินแดนที่อยู่ ห่างไกลจากไทยมาก ยากแก่การควบคุมดูแล จึงทำให้ทั้งสามเมือง ละเลยไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการมาตามประเพณี ไทยก็ไม่มีการ ที่จะไปติดตามปราบปราม อีกทั้งไทยเองก็กำลังติดพันกับกบฏทาง หัวเมืองปักษ์ใต้ จึงเป็นเหตุให้เมืองดังกล่าวตั้งตัวเป็นอิสระ จนต่อมาก็คงอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่าในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ใน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเสียประะ และสลังงอ พ.ศ. ๒๓๖๙ (ประะ และสลังงอเป็นอิสระจากไทย)

ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำ

อินเดียได้แต่งตั้งให้ ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี เป็นทูตเข้ามา ยังเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ เพื่อเจรจาทำสัญญาทางพระราช ไมตรีและการพาณิชย์ รวมทั้งเจรจากับไทยเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ตลอดจนประะ และ สลังงอ การเจรจากับประะและสลังงอนั้น ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี ได้แจ้งต่อฝ่ายไทยว่าทั้งประะและสลังงอ เดิมเป็นของฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์) ซึ่งมาตั้งอยู่ที่มะละกา เมื่อฮอลันดาแยกมะละกา ให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษแล้ว อังกฤษย่อมมีอำนาจ เหนือเมืองทั้งสอง นอกจากนี้ทั้งประะและสลังงอต่างก็มีความ สัมพันธ์กับบริษัทอินเดียตะวันออกตลอดมาด้วย เพราะฉะนั้น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจึงไม่ยินยอมให้ไทยเข้าไป มีอำนาจเหนือประะและสลังงอ ฝ่ายไทยยืนยันว่าเมื่อฮอลันดา ครอบงำอยู่ ณ นั้น ฮอลันดาไม่เคยกล่าวว่ามีอำนาจเหนือประะ

และประะก็ได้ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการให้แก่ไทยด้วย ในที่สุดฝ่ายไทยและ ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี ตกลงให้เป็นการตัดสินใจของสุลต่านแห่งประะว่าจะส่งบรรณาการให้ ไทยต่อไปหรือไม่และจะให้สุลต่านประะมีอิสระในการปกครองประะโดยไทยและบริษัทอินเดียตะวันออก ของอังกฤษจะไม่ส่งกำลังเข้าไปรบกวนประะ แต่บริษัทอินเดียตะวันออกจะป้องกันไม่ให้สุลต่านแห่ง สลังงอโจมตีประะ ส่วนไทยรับรองว่าจะไม่ยกทัพไปตีสลังงอ เมื่อการเจรจาลิ้นสุดลงแล้วทั้งสองฝ่าย

ได้ทำสนธิสัญญากัน (เรียกสั้น ๆ ว่าสัญญาเบอร์นี) เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๙ ต่อมา เพราะได้ตัดสินใจไม่ขึ้นต่อไทย ต้องการเป็นอิสระในการปกครองตนเองซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้อังกฤษ ได้เข้าไปแสวงหาอิทธิพลในประะและสลังงอมมากขึ้นในเวลาต่อมา

การเสียแคว้นสิบสองพันนาให้จีน พ.ศ. ๒๓๙๗

สิบสองพันนา ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ทางตะวันตกเฉียงใต้

ของมณฑลยูนนานของจีนในปัจจุบัน เป็นดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจของจีนและพม่ามาแต่เดิม แต่เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของอาณาจักรทั้งสอง จึงทำให้สิบสองพันนามีอิสระในการปกครองตนเอง ครั้นถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ เกิดความวุ่นวายขึ้นในสิบสองพันนา เจ้านายเมืองเชียงรุ่ง (ในแคว้นสิบสองพันนา) องค์หนึ่งหนีมาพึ่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งขณะนั้นเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชของไทย เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้พาเจ้านายเมืองเชียงรุ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในกรุงเทพฯ ต่อมาปลายรัชกาลที่ ๓ และต้นรัชกาลที่ ๔ พม่าและจีนประสบปัญหาภายในของตนเองจนไม่สามารถเข้ามาแทรกแซง

ในสิบสองพันนาได้เหมือนแต่ก่อน เมื่อสิบสองพันนาเกิดความวุ่นวายและเกิดสงครามภายใน เจ้าเมืองสิบสองพันนาได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารไทย ไทยจึงเข้าไปแก้ปัญหาคความวุ่นวายภายในสิบสองพันนาและเป็นเหตุผลักดันให้ไทยเผชิญหน้ากับเชียงตุง (เป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจของพม่า) ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับสิบสองพันนาทางด้านตะวันตก และมีอิทธิพลเหนือสิบสองพันนาอยู่ในเวลานั้น การสู้รบระหว่างไทยและเชียงตุงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ไทยแพ้สงครามเนื่องจากเกณฑ์กองทัพได้จากหัวเมืองเหนือเท่านั้นประกอบกับพม่าส่งกำลังส่วนหนึ่งมาร่วมรบด้วย หลังจากนั้นไทยจึงไม่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลในสิบสองพันนาได้ต่อไป